

Europas udartning

"Himlen er fuld af fugle, de violette lupiner står så strukne og fredelige, to gamle koner har sat sig på en kasse og sludrer, solen skinner ... og lige foran vore øjne, massebord."

(Etty Hillesum, *Letters from Westerbork*, 1986)

Toget kørte klokken elleve. De 498 kvinder, 442 mænd og 79 børn var blevet gennet ind i godsvognene, som vagterne omhyggeligt havde lukket til. Nogle steder manglede der et bræt, og folk stak hænder ud for at vinke, som var de ved at drukne. Toget var det sidste, der afgik fra Holland til udryddelseslejrene. Det var den 3. september 1944, og krigen var begyndt at vende. Blandt passagererne i det sidste tog var Anne Frank. 102.000 hollandske jøder døde under Anden Verdenskrig. På det tidspunkt var Anne Frank 15 år, og hendes rejse gik over Auschwitz i Polen til Bergen-Belsen i Tyskland, hvor hun syv måneder senere udhungret og hærget af fnat døde af tyfus. Alene. Hendes storesøster Margot var faldet ud af briksen nogle dage før, men havde været for svag til at rejse sig igen. Folk der havde set de to piger, beretter om to kronragede uigenkendelige skikkelser, der frøs. "Luk døren", råbte de, og dag for dag blev deres stemmer svagere. Til sidst døde de hen. Ingen ved helt hvornår. To eller tre uger senere, den 15. april 1945, blev Belsen befriet af engelske tropper. Et sort kapitel i Europas historie var slut. Tilbage var de overlevende og beviserne på det inferno, der havde udspillet sig.

Den 12. juni ville Anne Frank være fyldt 75 år. Hende, der blev så kendt, fordi hun skrev dagbog og midt i verdens vanvid fastholdt en form for normalitet. Mens Europa var ved at bryde sammen, skrev Anne Frank om kærlighed. Mens trykket mod familiens situation steg, blev hun forelsket. Og mens folkemordet blev stadigt mere grotesk, læste hun græsk mytologi. Alt var fornedret. Europa havde produceret gaskamre og systematisk udryddelse af befolkningsgrupper. Jøderne var de første. Mænd åd orme i stedet for brød.

Kvinder døde i deres opkast. Folk lænede sig op ad lig. Det var mere end Dantes helvede. Chokket for de britiske soldater var enormt, da de gik ind. Bergen-Belsen var en stor tyfus-epidemi. Lig flød overalt. Der var så mange, at kun bulldozere kunne begrave dem. Dette var Europa. Og ingen kunne se.

I den europæiske historie står dette som et nærmest uoverstigeligt traume, og hele efterkrigstiden har været en lang vej fra fortrængning til erkendelse. Vi skaber fortiden efter, hvad vi har behov for, og Anne Franks historie har siden offentliggørelsen i 1947 skiftet betydning. I 1950'erne var behovet for en fast institution så stærkt, at historien om selve familien Frank og den glade, optimistiske teenagepige stod i centrum. Hos hende, den unge pige, lå fremtiden, og der var blik ud mod det, der skulle komme. Også selvom den glade teenagepige reelt gik til af tyfus og endte i en massegrav. Men det beretter dagbogen ikke noget om. Og derfor blev det hendes historie, der i 1950'erne fik så stor betydning.

Senere blev Anne Frank-bogen ramt af den generelle mistro til den vestlige civilisation, der opstod i 1960'erne med den nye samfundskritik, hvor der blev sæt tvivl omkring selve manuskriptet og hendes fader, Otto Franks, motiver til at udgive bogen. Var han blot en pengepuger, der udnyttede sin stakkels uvidende datters hemmeligheder, eller var der oprigtighed bag? Dagbogen gennemgik en videnskabelig test og blev godkendt, hvormed al tvivl burde være udryddet.

I dag bliver Anne Franks dagbog brugt i opdragelsen til demokrati. En udstilling om hendes liv turnerer dette år rundt på danske skoler, hvor elever fra 12-årsalderen lærer ikke blot om Anden Verdenskrig og jødeudryddelserne, men også om det credo, der er blevet vor tids, menneskerettigheder. Den glade, men også eftertænksomme teenagepigens skæbne sammenstilles med de bosniske muslimers under krigene i Eks-jugoslavien. Som

Primo Levi skriver, rører en enkelt Anne Frank os mere end de talløse andre, der led på samme måde som hun, men hvis ansigter forblev i skyggen. "Måske er det bedst på den måde: hvis vi var i stand til at opfatte alle disse menneskers lidelser, så kunne vi ikke leve".

Havde det ikke været for hendes dagbog, var Anne Franks historie ligesom tusinder af andres formentlig aldrig blevet fortalt. Men som 13-årig fik hun en dagbog i fødselsdagsgave. Det var i forsommeren 1942, og kun nogle uger før, hun og hendes familie gik under jorden for at leve 25 måneder skjult bag overmalede ruder i Baghuset. Dagbogen gør forskellen. Omhyggelige optegnelser fra en spæd teenager, der endnu ikke helt har forstået hverken livets eller situationens alvor, men som hårdnakket fortsætter med at registrere helt almindelige ting fra dagligdagen som at tisse i syltetøjsglas, spise mængdevis af jordbær og gnide bønner fri af skimmel i den vareknappe krigstid.

Som sådan indgår Anne Frank i bearbejdelsen af et for europæerne meget smertefuldt historisk traume, der siden 1945 har placeret USA i en moralsk overlegen position. Det var ikke os, europæerne, der kæmpede mod nazisterne. Tværtimod var de fleste om ikke velvillige, så i hvert fald passive tilskuere til et folkedrab. Det traume har Europa brugt årtier på at erkende fra den første chokerede tilnærmelse i 1950'erne, hvor den amerikanske version af Anne Franks liv i Baghuset kunne gå for fulde huse på verdens teatre til vore dages postkommunistiske opgør med Holocaust, hvor de enkelte samfund af EU tvinges til at se deres dæmoner i øjnene. Jo mere europæerne har nærmet sig dette traume, desto mere bevidste er de blevet om, hvad den europæiske civilisation også rummer. Hvilket barbari, der lurder lige om hjørnet. Hvilken umenneskelighed Europa har været i stand til at præstere. Og den bevidsthed indeholder en stor moralsk værdi. Måske mere end europæerne selv forstår. For Europa har set direkte ind i mørkets hjerte. Det hjerte, som de selv havde skabt, og som de hele tiden skal sørge for at bekæmpe.

©Cecilie Felicia Stokholm Banke, historiker, ph.d., forsker ved Dansk Institut for Internationale Studier. Denne artikel har været bragt i Berlingske Tidende og Sydsvenska Dagbladet den 12. juni 2004.

Anne Franks Dagbog udkom første gang på dansk i 1953.

© Cecilie Felicia Stokholm Banke, juni 2003. Artiklen har været bragt i *Berlingske Tidende* og *Sydsvenskan*.